

Lavar vid Kullhyddan i Folkärna s:n.

Janolof Hermansson, Ställdalen

Inledning

Detta område uppmärksammades ganska nyligen för att skogen till stora delar består av, för trakten, ovanligt gammal tallskog. Skogen är på privat mark, men skogsbruksåtgärder har varit måttliga under en längre tid. Ingen gallring har skett på länge. Däremot har smärre uttag av äldre träd skett, och som brukligt är på privat skogsmark, har det tagits reda på vindullen, torrträd och lågor. I området finns Sveriges enda växtplats för tagellaven *Bryoria tortuosa*, vilket gör området mycket skyddsvärt.

På uppdrag av Avesta kommun har jag inventerat området på lavar, med särskild inriktning på epifytiska (trädlevande) lavar. För att uppnå en mer eller mindre fullständig artlista krävs mer tid, men inventeringen visar på ett par riktigt sällsynta lavar och att lavarna är i gott skick, vilket tyder på att några allvarliga och högre halter av föroreningar från närliggande industri inte har hämmat lavfloran.

Områdesbeskrivning

Merparten av områdets ca 18 ha, består av tallskog. Terrängen är mild småkuperad av små kullar och åsar och däremellan fuktiga svackor. Det är inte långt till hällmarken på de högsta åsarna. Någon välutvecklad hällmarksvegetation finns dock inte. Lavvegetationen har till stora delar ersatts av blåbärs-, lingon- och odonris. Stenblock av varierande storlek är utspridda i hela området. Svackorna är på ett par ställen långsträckta och ordentligt blöta. Den enda vattensamlingen i området är en liten tjärn med det vackert klingande namnet Himmelpussen.

I skogsbruksplanen är skogen uppdelad i fyra skiften, men områdets gräns berör ytterligare något skifte. Alla skiftena med gammelskog har beteckning S2 - slutavverkning är rekommenderad. Tallskog dominerar på tre av skiftena, med varierande grad av graninslag. Det fjärde skiftet utgörs av granskog med ganska stort inslag av tall. Tallskogens struktur skiftar. Ett parti, direkt norr om Himmelpussen, har klenare tallskog än området i övrigt. Det finns inga "jätteträd" men merparten av de gamla tallarna har börjat få gammeltallens karaktäristiska barkstruktur. De unga, undertryckta träden, har skrovlig barkstruktur. Några tallar har åldersbestämts och de äldsta träden är 260 år gamla. Skiktning i tallskogen består av både tall och gran. Björkinslaget är måttligt, men det finns några enstaka gamla vårtbjörkar. På ett par ställen finns klena, undertryckta Bälgar. Här och där finns enar, en del hårt betade och andra på väg att bli trädformade. Öster om kraftledningen och i slutningen mot Gåsmossen domineras skogen av gran. Granskogen är välväxt, hög och grov. Mot Gåsmossen är det

fuktigast. Mängden död ved är mycket liten. Det finns några gamla torrakor, enstaka nyligen döda träd, enstaka nya och gamla vindfällen och ordentligt murkna lågor. Spår efter bränder syns. Området ligger i närheten av en gruva och hytta, vilket torde ha haft stor betydelse för skogens nuvarande karaktär.

Artkommentarer

Även om det är en gammal skog i området är lavlistan ganska kort. Visserligen är området tämligen litet, men skogen är också ganska enhetlig med ett minimum av död ved. Gammal tallskog torde dessutom vara en av de artfattigaste biotoperna för lavar. De lavrikaste partierna är också de där flera trädslag samsas.

Bristen på gamla torrakor och lågor avspeglar sig i få vedlevande arter i artlistan. På ett par murkna tallstubbar, som inte var helt överväxta av mossor och ris, fanns det sparsamt med liten rostfläck *Arthonia didyma* och *Micarea misella*. På en björkstubbe fanns gulnål *Chaenotheca brachypoda*. På en av de äldre talltorrakorna fanns det sparsamt med *Strangospora moriformis* och på en murken tallåga fanns mörkfruktig *Xylographa* *Xylographa parallela*.

I det enda granskogsbeståndet var det ovanligt lite lavar som förekom på trädens stammar. Granskogen är lite väl mörk och dyster för lavar. I utkanterna av beståndet är det däremot betydligt bättre förhållanden, särskilt i norra delen, på gränsen till den öppnare tallskogen. På dessa granar finns det rikligt med hänglavar; mest skägglavar *Usnea* spp. Gammelgranslaven *Lecanactis abietina*, finns på granar mot tallskogen och vid Gåsmossen. Vid Gåsmossen påträffades även lite kattfotslav *Arthonia leucopellaea*.

Den öppnare tallskogens tallar har mycket få lavararter. Garnlav *Alectoria sarmentosa* och talltagel *Bryoria fremontii*, kan man se på några träd. Detsamma kan man säga om nästlaven *Bryoria furcellata*. På ett par klenare tallar fanns det sparsamt med liten spiklav *Calicium parvum*.

I gränsen mot granskogen och strax öster om kraftledningen är de undertryckta granarna i tallskogen mycket påväxta av hänglavar, både skägglavar *Usnea* spp och tagellavar *Bryoria* spp. Flera av de ljusa tagellavarna, som uppfattas som grå tagellav *Bryoria capillaris*, är mycket långa och täta. Det går att urskilja några bålar som narrtagel *Bryoria implexa*, på den brokiga färgen. På en klen, undertryckt tall hänger ett långt exemplar av *Bryoria tortuosa*. På västra sidan av Himmelspussen finns ytterligare exemplar av *Bryoria tortuosa*. Tämligen stora exemplar hänger från grenarna på fem granar. Totalt finns ett 10-tal exemplar av *Bryoria tortuosa* i området. Jag misstänker att det finns flera exemplar, som är för unga för att lätt kunna identifieras. Detta är den enda kända växtplatsen i Sverige! Arten är känd från ett fåtal ställen i världen. I Europa är den känd från Karpaterna (Motyka 1958) och Norge. I Amerika verkar huvudutbredningen vara på västkusten i både USA och Kanada. Liknade världsutbredning har flera andra lav- och mossarter.

I tallskogen finns en del enar, som uppenbarligen är gamla. Några har nått trädform medan flera är hårt älgbetade. På en av enarna påträffades *Absconditella pauxilla*. Detta är det fjärde fyndet i Sverige. På en annan en påträffades enda växtplatsen för liten rostfläck *Arthonia didyma* och *Bacidia arceutina*. Vid ett fuktdrag i tallskogen står det några senväxta granarna med långa, tunna grenar. På grenarna fanns det rikligt av *Micarea nitschkeana*, vilket är anmärkningsvärt eftersom arten vanligtvis finns på slät lövträdsbark. Tämmligen allmän på kvistarna var också trädgrönelav *Scoliciosporum chiorococcuzn*.

Slutsats

Området har höga naturvärden och det baseras på att tallskogen består av gamla träd med åldrar mellan 200-300 år. I området finns landets enda kända växtplats för tagellaven *Bryoria tortuosa*. Antalet exemplar är så pass stort att man kan anse att populationen är livskraftig. En liten skorplav, *Absconditella pauxilla*, som förekommer på en i området, är bara känd från ytterligare tre växtplatser i landet. Dessutom tillkommer fina, stora exemplar av diverse hänglavar, både bland skägglavarna *Usnea* och tagellavarna *Bryoria*. Ingen av dessa är med på rödlistan, men de två ovan nämnda arterna, kan komma att hamna på rödlistan vid nästa revidering.

För att skydda växtplatserna för dessa sällsynta lavar krävs fri utveckling. Inget tyder på att tallskogen är hotad av "igengraning". Granen kommer sakta men växer långsamt. Avgränsningen av området för att säkerställa växtplatsen för den sällsynta tagellavsarten, bör innefatta ungtallskogen söder om Himmelpussen. Beståndet utgör ett vindskydd, vilket medför att luftfuktigheten bör vara tämligen hög. På sikt bör dock ungtallskogen utvecklas till en gammeltallskog, om möjligt genom naturvårdsbränning.

Lokaler

Lokalkoordinater: Området i Avesta kommun och Folkärna socken, 6,4 km NNO om Folkärna kyrka. Växtplatser för *Bryoria tortuosa*; 250 m NV om Himmelpussen, RN 6676880 1530080, Lat. 60:12N, Long: 16:21E, alt. 105 m och V om Himmelpussen, RN 6676730 1530230, Lat. 60:12N, Long: 16:21 E, alt. 105 m.

När frekvensen anges är detta för hela området, inte bara på substratet. Om inget anges är frekvensen osäker. Nomenklaturen följer Foucard 2001 (skorplavar) och Santesson 1993.

Artlistan

- Absoconditella pauxilla*. Sparsamt på en. Fjärde fyndet i Sverige.
- Alectoria sarmentosa*, garnlav. Sparsamt på tall.
- Arctoparmelia centrifuga*, vinterlav. På stenblock i tallskog.
- Arctoparmelia incurva*, krumlav. På stenblock i tallskog.
- Arthonia didyna*, liten rostfläck. Sparsamt på en murken barrträdsstubbe och en.
- Arthona leueopellaea*, kattfotslav. Sparsamt på gran i granskogen intill myr.
- Arthonia radiala*, fläcklav. På rönntelning.
- Arthopyrenia punctifonnis*. På rönntelning.
- Bacidia arceutina*. På en.
- Baeomyces rufus*, hattlav. Spridd på stenblock.
- Biatora eforescens*, smågrymig knopplav. På sälg i tallskog.
- Bryoria capillaris*, grå tagellav. Allmän.
- Bryoria fremontii*, talltagel. Spridd på tall och gran.
- Bryoria furcellata*, nästlav. Spridd på tall.
- Bryoria fuscescens*, meslav. Allmän.
- Bryoria implexa*, narrtageL Spridd på borrtåd.
- Bryoria tortuosa*. På två platser, både på tall och gran. Ny art för Sverige.
- Buellia diseiformis*, rönnlav. På sälg i tallskog.
- Calicium parvum*, liten spiklav. Sparsamt på tall.
- Calicium salicinum*. kopparspik. På sälg i tallskog.
- Calicium trabinellurn*, gulkantad spiklav. På torrskor.
- Cetraria islandica*, islandslav. Tämligen allmän.
- Cetraria sepincola*, gärdsgårdslav. Allmän.
- Chaenotheca brachypoda*, gulnål. På björkstubbe.
- Chaenotheca brunneola*, vednål. Spridd på stubbar och torrskor.
- Chaenotheca chrysocephala*, grymig nållav. Allmän på gran
- Chaenotheca ferruginea*, rostfläckig nållav. Spridd på tall.
- Chaenotheca trichialis*, grå nållav. Spridd på gran.
- Chaenothecopsis epithallina*. På bålen av grå nållav på gran
- Cladonia arbuscula*, gulvit renlav. Allmän.
- Cladonia botrytes*, stubblav. På stubbar.
- Cladonia coniocraea*, mjölig trattlav.
- Cladonia deformis*, bägarpöslav.
- Cladonia digitala*, fingerlav.
- Cladonia fanbriata*, naggbägarlav.
- Cladonia rangiferina*, grå renlav. Allmän.
- Cladonia uncialfs*, pigglav. Allmän
- Fellhanera subtilis*, slät kvistlav (piggkvistlav). Spridd på blåbärsris.
- Fuscidea pusilla*, dvärgklipplav. På björk
- Hypocenimyce frisia*, tunn flamlav. På tall.
- Hypocenomyce scalans*, flamlav. Allmän.
- Hypogymnia physodes*, blåslav. Allmän.
- Imshaugia aluerites*, klilav. Allmän.
- Japewia subaunfera*. Allmän.
- Lecanactis abietina*, gammelgranslav. Spridd på gran i granskogen.
- Lecanora expallens*. Spridd på gran.
- Lecanora pulicaris*. Allmän. På kvistar av gran och på blåbärsris.
- Lecanora symmetrica*. På tall.
- Lecidea nylanderii*. Allmän.
- Lepraria intam*, blågrå mjöllav. Allmän.
- Melanelia olivacea*, snömärkeslav. På björk och sälg i tallskog.
- Micarea melaena*, stubbdynlav. Spridd på murkna stubbar och tallstambaser.
- Micarea nitschkeana*. Tämligen allmän på kvistar av gran.
- Micarea misella*. Sparsamt på en murken banträdsstubbe.
- Micarea prasina*, dynlav. Allmän på ved.
- Mycoblastus sanguinarius*, blodlav. Allmän.
- Mycocalicium subtile*. På talltorrakor.
- Nephroma parlie*, bårdlav. På sälg i tallskog.
- Ochrolechia androgyna*, örtlav. Allmän.
- Parmelia saratilis*, färglav. Allmän.
- Parmelia sulcata*, ~ellav. På sälg.
- Parmeliopsis ambigua*, stocklav. Allmän på bark och ved.
- Parmeliopsis hyperopta*, vedlav. Allmän på bark och ved.
- Pertusaria amara*, bitterlav. På en, gran och sälg.
- Pertusaria ophthalmiza*. På sälg i tallskog.
- Pertusaria pupillarts*. På tall-låga och agg.
- Phlyctis argena*, blemlav. På en.
- Placynthiella icmalea*, koralltorvlav. På tall-låga och stubbar.
- Platismatia glauca*, näverlav. Allmän.
- Pseudevernia furfuracea*, gälllav. Allmän.
- Rhizocarpon badiatrum*, brun kartlav. På block
- Rhizocarpon geographicum*, kartlav. På block.
- Ropalospora vindin*. På kvistar av gran och på en.
- Scoliciosporum chlorococcu n*, trädgrönelav. Allmän på kvistar av gran.
- Strangospora moriformis*. På talltorraka.
- Trapeliopsis flexuosa*, vedknotterlav. På bark och ved av tall
- Trapeliopsis granulosa*, knotterlav. Spridd på stubbar och forna
- Tuckermanniopsis chlorophylla*, bråmlav.
- Usneaihpseudula*, skägglav. Allmän.
- Usnea subfloridana*, kort skägglav. Spridd, oftast små ex, men på ett ställe finna stora ex.
- Vulpicida pinastri*, granlav. Allmän.
- Xylographa parallela*, mörkfruktig xylographa På tallved.

Litteratur

Brodo, I. M. & Hawksworth, D. L. 1977: *Alectoria* and allied genera in North America. *Opera Bot.* 42: 1-164. Stockholm.

Foucard, Tony 2001: *Svenska skorplavar och svampar som växer på dem*. Interpublishing. Lund.

Santesson, Rolf 1993: *The lichens and lichenicolous fungi of Sweden and Norway*. Lund.

